

varjanja s tem za našo kulturo ključnim jezikom v institucionalnih okvirjih, kjer je na tem polju doslej – s častno izjemo Teološke fakultete (čeprav je

celo tam študij hebrejščine pretežno potisnjen v neobvezni del) – zevala precejšnja praznina.

Aleš Maver

M. ŠAŠEL KOS,
Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije. Rimski spomeniki. Vodnik.
Narodni muzej Slovenije, Ljubljana
2004. 114 str.

Poljudni vodnik po lapidariju Narodnega muzeja v Ljubljani, ki ob ptujskem in celjskem predstavlja eno izmed treh največjih zbirk antičnih epigrafskih spomenikov pri nas, smo pogrešali že kar nekaj časa. Spomeniki so namreč v muzej prihajali že od same ustanovitve leta 1821, a še nikoli niso bili popisani v poljudni knjižni obliki. Že leta 1997 je avtorica izdala obsežno monografijo z naslovom *Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije / The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia* (uvod je dvojezičen, katalog napisov je le v angleškem jeziku), kjer obravnava spomenike po najstrožjih kriterijih epigrafske stroke (fotografija, viri, obsežen komentar). Delo je namenjeno predvsem strokovni javnosti, zato je za običajnega bralca velikokrat prezahtevno in preobsežno. Avtorica je zato že ob izidu omenjenega dela napovedala vodnik, ki naj bi nagovoril laične obiskovalce hrama muz ter ljubitelje antične zgodovine. Ker je knjižica namenjena njim, je primerno omejena po obsegu, vezana v mehko vezavo, sicer pa lično oblikovana in priročnega formata. Avtorica piše v prijetno berljivem tonu poljudnih bes-

edil, obenem pa ohranja visok znanstveni nivo, po čemer se delo nedvomno odlikuje.

Knjigo lahko vsebinsko razdelimo na dva velika dela; na muzejskega, ki predstavi epigrafiko na Slovenskem, zgodovino lapidarija, postavitev spomenikov in antično zgodovino emonskega prostora; drugi del pa vsebuje latinska besedila spomenikov in slovenske prevode napisov v lapidariju Narodnega muzeja Slovenije.

V predgovoru nas avtorica na kratko seznanja z zgodovino Emone, ki je imela status kolonije (*colonia Iulia Emona*) že od cesarja Avgusta naprej. Tu izvedemo tudi, da je bilo na Vrhniki (*Nauportus*), ki je bila naselbina keltskih Tavriskov, pomembno pristanišče in emporij. Obe naselbini se omenjata v znameniti legendi o Argonavtih, sta pa ohranjeni tudi v grških in latinskih zgodovinskih virih (Emona: Ptolemej, Geografija 2, 14, 5; Plinij St. NH 3, 128; Herodijan, Zgodovina po Marku Avreliju 8, 1, 1 – 8, 2, 6; H. A. – vita Max. 31, 3; Zosim, Nova zgodovina 5, 29, 1-3).

V prvem poglavju z naslovom Lapidarij Narodnega muzeja na pragu 3. tisočletja definiciji lapidarija sledi splošna delitev epigrafskih spomenikov. Rimske kamnite spomenike z napisi lahko razvrstimo na več skupin: nagrobniki, oltarji – votivni spomeniki, počastilni - namenjeni zaslužnim osebam, cesarski, gradbeni napisi in milj-

niki. Avtorica vse skupine in njihove posebnosti na kratko predstavi.

V lapidariju Narodnega muzeja je okoli 250 spomenikov, med katerimi je 180 zanimivih rimskih kamnov z napisi, ki ne izvirajo samo iz Emone, temveč tudi iz Posavja, Trojan, Nevioduna, Dolenjske... Zadnjo temeljito in nujno potrebno obnovo je lapidarij doživel leta 1995, ko so iz sten hodnikov visokega pritličja izzdali vse napisne kamne ter jih postavili po hodnikih. Za ta težaven, a pozitiven korak se je do tedaj odločilo le malo muzej iz širše okolice (Milano, Ferrara, Padova), danes je število teh že večje (Trst, Gradec...). Končno se je poskrbelo tudi za spomenike, ki so propadali na vrtu pred muzejem, saj so jih shranili v stekleni paviljon.

Rimski napisi so dragoceni sledovi rimske civilizacije ter s tem tudi pokazatelj stopnje romanizacije. Prav o tem govori naslednje poglavje, na začetku katerega avtorica najprej opiše razvoj pisave. Preko napisov na kamnitih ploščah in drugih kamnitih spomenikov, ki so bili ena najvidnejših značilnosti rimske kulture, pridemo do ključnih podatkov o življenju v antiki; informacije o kultih, administraciji, cestah, vojski, funkcijah in drugem. Na posameznih reprezentativnih primerih avtorica predstavi značilnosti rimskega pisanja na kamen (kratice, pisava, material) ter nekatere pojme iz antične zgodovine: kohorte, ale, legije; nekropole, miljniki, *ordo equester* – viteški razred, *ordo senatorius* – senatorski razred. Nekaj besed avtorica nameni tudi čisto konkretnemu vidiku nastajanja kamnitih spomenikov: kamnolomi, prevoz, kamnoseške delavnice, zavetnika kamnosekov: Saksan in Herkul ter drugo.

Sledi kratek pregled zgodovine lapi-

darija ter oseb, ki so imele posluh za kamnite spomenike in so jih poskušale čimbolje ohraniti (F. Hohenwart, K. Dežman). Leta 1821 so deželni stanovalci sprejeli sklep o ustanovitvi Kranjskega stanovskega muzeja, ki se je od leta 1827 imenoval Kranjski deželni muzej. Zbirka rimskih kamnov z napisi je bila ena najzgodnejših muzejskih zbirk. Rimski kamni so bili najprej razstavljeni pred vhodom v licejsko zgradbo, kjer je bil sedež muzeja med 1831 in 1888. Grof F. Hohenwart, ki je bil vodilni v muzeju od 1827 naprej, je pozival prebivalce Kranjske, naj darujejo muzeju spomenike ali vsaj pošljejo prepise, če bi se kamni izgubili. Prizadeval si je tudi za ureditev zaprtega prostora, v katerem bi hranili te spomenike, saj se je zavedal, da so na prostem izpostavljeni škodljivemu vplivu okolja. V času ravnatelja K. Dežmana je muzej dobil primernejše prostore, zgrajena je bila namreč današnja stavba Narodnega muzeja (1885). Ko je muzej odprla vrata za javnost leta 1888, se je imenoval *Rudulfinum* (po prestolonasledniku Rudulfu). Rimske kamne z napisi so vzdali v zunanje stene arhivske dvorane v visokem pritličju, kjer so se nahajali do 1995.

Na to poglavje se navezuje pregled razvoja epigrafike v Sloveniji od humanistov v 16. st. pa vse do današnjih dni. Posebej je potrebno opozoriti na epigrafske publikacije, ki so izšle v prejšnjem stoletju: rimski napisi Nevioduna, Dolenjske in Bele Krajine (M. Lovenjak, *Inscriptiones Latinae Sloveniae I: Neviodunum* [Situla 37], Ljubljana 1998); kot že rečeno so v celoti objavljeni rimski napisi Narodnega muzeja Slovenije (M. Šašel Kos, *The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia / Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije* [Situla 35], Ljubljana 1997; še pred drugo

svetovno vojno sta B. Saria in V. Hoffil-ler izdala knjigo napisov slovenskega - in deloma hrvaškega dela Norika ter Panonije (*Antike Inschriften aus Jugoslawien, Heft I: Noricum und Pannonia Superior*, Zagreb 1938); epigrafsko delo sta nadaljevala Jaro in Ana Šašel, ki sta v »Situli« izdala tri knjige »Rimskih napisov Jugoslavije« (*Inscriptiones Latinae quae in Jugoslavia inter annos ... repertae et editae sunt*: Situla 5, Ljubljana 1963; Situla 19, 1978; Situla 25, 1986).

Najobsežnejše poglavje prvega dela z naslovom »Lapidarij v hodnikih visokega pritličja« pa je posvečeno postavitvi v lapidariju Narodnega muzeja. Avtorica nam najprej predstavi najstarejše rimske kamnite spomenike in spomenike z Iga, ki tvorijo zanimivo skupino zaradi imen, pri katerih se mešajo severnojadranski, venetski in keltski elementi. Ostale skupine napisov, ki jih avtorica obravnava posebej so: kamniti spomeniki Pretorija Latorbikov (Trebnje) in neimenovane nasebine pri Vranju, spomeniki Emone in njene okolice (nagrobne plošče, votivni spomeniki), napisi rimskih vojakov in veteranov iz Emone, napisi s Trojan, napisi iz svetišča rečnih božanstev Adsalute in Savusa, napisi posvečeni Ekorni, poznorimski nagrobnik in ponarejen napis. Sproti komentira imena (keltska, italska, venetska.), funkcije uradnikov (*duumvir iure dicundo* – eden od dveh županov; *decurio* – član mestnega sveta in podobno) in druge posebnosti. V teku tega poglavja smo se seznanili s spomeniki, ki so razstavljeni po hodnikih visokega pritličja Narodnega muzeja, se ustavljali pri zgodovinsko pomembnejših in zanimivejših napisih, ki smo jih umeščali v čas.

Avtorica posveti posebno poglavje delu lapidarija, ki je v steklenem paviljonu

na muzejskem vrtu, v katerem se nahajajo spomeniki, ki niso bili nikoli prenešeni z vrta v notranjost in tisti, za katere v samem muzeju ni bilo prostora. Avtorica izpostavi pomen leta 2001 najdenega mejnika med posestjo Akvilejcev in Emoncev, ki potrjuje hipotezo, da Emona ni pripadala provinci Panoniji, ampak je bila v Italiji. V tem delu lapidarija najdemo še miljnike, votivne oltarje, pepelnice, žare, sarkofage in arhitekturne člene.

V drugem delu knjige je katalog vseh rimskih napisov po vrstnem redu postavitve v lapidariju. Vsak napis je opremljen s podatkom o najdišču, z merami in datacijo, poleg latinskega besedila pa je avtorica pripravila še prevode v slovenščino. Za večino obiskovalcev lapidarija bo to morda najdragocenejši del, saj tudi če bi obvladali latinščino, je prav malo verjetno, da bi se znašli v labirintu kratic in ostalih posebnosti, ki jih srečamo na rimskih spomenikih. Avtoričini prevodi so sad dolgoletnega dela v epigrafiki in lahko služijo za vzorec prevajanja besedil rimskih napisov.

Nedvomno bo vodnik v veliko pomoč tudi učiteljem latinščine, saj ga bodo lahko uporabljali kot učni pripomoček za antično zgodovino ter za popestritev pouka z epigrafiko. Tako bodo lahko učencem ter dijakom lažje in na konkretnih primerih razložili nekatere še vedno aktualne reke in kratice, ki se pojavljajo na napisih ali so z njimi povezani (*sit tibi terra levis* – naj ti bo zemlja lahka; *saxa loquuntur* – kamni govorijo, in podobno). Koristen pa bo seveda tudi za strokovnjake s področja rimske antike in za vse, ki na kakršenkoli način pišejo o njej.

Končno lahko v roke vzamemo ličen vodnik po lapidariju Narodnega muzeja Slovenije, ki pa nikakor ni samo

golo nizanje napisov, saj se v njem razkriva antična zgodovina emonskega prostora kot jo lahko beremo s kamnitih spomenikov ter zgodovina lapida-

rija in epigrafike. Kot takšen ima s svojim poljudnim značajem nedvomno posebno mesto med priročniki.

Julijana Visočnik

EPIGRAPHY SUMMER SCHOOL

(Oxford, 5. 7.-15. 7. 2004)

Poročilo

Od 5. do 15. julija se je v Oxfordu odvijala druga poletna šola epigrafike, ki jo je po nekaj letnem premoru spet organiziral Center za študij antičnih dokumentov (CSAD – Center for the Study of Ancient Documents). Ideja je nastala iz potrebe povečati priljubljenost epigrafike, za katero je v zadnjih letih mogoče opaziti pri mlajših študentih in znanstvenikih manj zanimanja.

Organizatorji so v tretji lanski številki ZPE (*Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 144-2003, 108) objavili razpis za to poletno šolo. Interesenti smo morali poslati program svojega študija ter priporočili dveh mentorjev, kar je načeloma zadoščalo za udeležbo na poletni šoli. British Epigraphy Society je nekaterim udeležencem podelila štipendije, ki so pokrile stroške bivanja in šolnine. Zbralo se nas je 28 iz različnih držav Evrope: Velike Britanije, Italije, Danske, Švedske, Nemčije, Slovenije in iz ZDA. Program šole je potekal na štirih različnih mestih: na CSA-Du, na Inštitutu za arheologijo, v muzeju Ashmolean in na kolidžu Christ Church.

Srečanje Epigraphy Summer School se je pričelo v ponedeljek, 5. julija, z dobrodošlico uglednega profesorja

R.C.T. Parkerja. Sledile so uvodne besede glavnih vodij J. Bodela, ki je vodil latinsko epigrafiko, in G.J. Oliverja, ki je bil zadolžen za grško. Razdelila sta nas po parih, vsaka dvojica je dobila nekaj tekstov oziroma napisov, s katerimi se je v prihodnjih dneh podrobneje ukvarjala. Eden izmed ciljev te šole je bil namreč tudi ta, da vsak udeleženec pripravi objavo enega napisa po uveljavljenih načelih epigrafske stroke.

V torek, 6. julija, smo delovni dan pričeli z vpisom v znamenito Bodleian Library. Sledilo je spoznavanje knjižničnega reda in sploh zgodovine same ustanove. V popoldanskih urah so sledile delavnice, v katerih smo se ukvarjali z arheološkim vidikom napisa. Nobenega napisa namreč ne moremo obravnavati ločeno od kamnitega spomenika, na katerega je postavljen. Ta t.i. arheološki vidik je bil v preteklosti velikokrat zanemarjen, zato se zdaj morda še intenzivneje poudarja. Ukvarjali smo se z merjenjem kamna in črk, obliko kamna, poškodbami na nosilcu napisa in ga poskušali čimbolj natančno opisati. Najbolj zanimiva delavnica pa je bila posvečena odtisom (squeezes) napisa, ki so nedvomno zelo pomembni, saj lahko nemalokrat šele z njihovo pomočjo pravilno preberemo slabo vidni del napisa.

V naslednjih dneh smo prisluhnili bogatemu in pestremu programu s šte-